

**ULUSLARARASI HÂCE MUHAMMED LUTFÎ
(ALVARLI EFE)
SEMPOZYUMU
(25-26 NİSAN 2013, ERZURUM)
BİLDİRİLER**

**EDİTÖR
PROF.DR. CENGİZ GÜNDOĞDU**

**EDİTÖR YARDIMCILARI
ARŞ.GÖR. MUAMMER CENGİZ
ARŞ.GÖR. OSMAN NURİ KARADAYI**

ERZURUM - 2013

Alvarlı Efe'de Nakşibendî-Hâlidî Tarikat Geleneğinin İzleri

Öğr. Gör. Abdulcebbar Kavak
Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi
İslami İlimler Fakültesi

Giriş

Nakşibendî tarikatı, farklı kollarıyla yüzyıllardır Anadolu'nun değişik yerlerinde tasavvufi faaliyetlerini sürdürmektedir. Daha önce Ahrariyye ve Müceddidiyye kollarına bağlı Nakşibendî şeyhlerinin ifa ettikleri

hizmetleri, on dokuzuncu asrın ilk çeyreğinden itibaren Hâlidîyye koluna bağlı şeyhler devam ettirmek için görev almışlardır.

Nakşibendî-Müceddidiliğin devamı olan ve Mevlânâ Hâlid'e nisbetle Hâlidilik olarak anılan tarikat, toplumsal ve siyasi konularda ortaya koyduğu tavır ve uygulamalarla Müceddidilikten farklı özellikler sergilemiştir.

Mevlânâ Hâlid'in Kuzey Irak'tan Kafkasya'ya, Hicaz'dan Anadolu'ya kadar çok geniş bir alanda görevlendirdiği halifeleri, mensup oldukları Hâlidiliğin tarikat geleneğine bağlı kalarak irşad faaliyetlerini yürütmüşlerdir. İşte Alvarlı Muhammed Lutfi Efe (ö.1956) de Mevlânâ Hâlid'in halifelerinden olan Şeyh Muhammed Küfrevî'den hilafet alarak Hâlidî geleneğini Erzurum ve yöresinde temsil eden Nakşibendî-Hâlidî şeyhlerinden biridir.

Bu tebliğimizde önce, Mevlânâ Hâlid-i Bağdadi ve kurduğu Hâlidîyye tarikatının temel özelliklerine değinecek, daha sonra da Alvarlı Efe'nin Hâlidiliğe intisabı ile irşad hayatı boyunca ortaya koyduğu söz ve davranışlarında Hâlidî tarikat geleneğinin izlerini genel hatlarıyla tespit edip sunmaya çalışacağız.

1. Mevlânâ Hâlid-i Bağdadi ve Hâlidilik

Mevlânâ Hâlid-i Bağdadi, 1193/1779'da Şehrezûr'a bağlı Karadağ Kasabası'nda dünyaya gelmiştir. Aynı kasabanın farklı medreselerinde önce Kur'an hıfzıyla başlayan ilim tahsili, içinde Abdullah Hırpâni (ö.1254/1838), Abdülkerim Berzenci (ö.1213/1798) ve Muhammed Kasım Senendeci (ö.1234/1818) gibi Irak ve İran'da tanınmış hocaların da bulunduğu çok sayıda müderristen aldığı derslerle devam etmiştir. Muhammed Kasım Senendeci'den ilim icâzeti aldıktan sonra memleketi Süleymaniye'ye dönmüş ve Abdülkerim Berzenci'nin 1213/1798'de vefatıyla boşalan Abdurrahman Paşa Medresesi'ne müderris olarak tayin edilmiştir. (En-Necdi, 1310: 27; el-Bağdadi, 1310: 30; Haydarî, 1292: 27-28; Müderris, 2011: I, 9-12).

Abdurrahman Paşa Medresesi'nde yedi yıl görev yaptıktan sonra tasavvufa yönelen Mevlânâ Hâlid mürşit arayışına girmiştir. Bu amaçla 1220/1805'te hacca gitmeye karar veren Mevlânâ Hâlid, yol güzergahında Şam'daki alim ve mutasavvıflarla görüşmüş ve bir kısmından ilim ve tarikat icâzeti almıştır (el-Bağdadi, 1310: 32-33; Haydarî, 1292: 29). Mekke ve Medine'deki mürşit arayışından bir sonuç alamayan Mevlânâ Hâlid, memleketi Süleymaniye'ye dönmüştür. Bir süre sonra Süleymaniye'ye gelen Şah Abdullah Dihlevî (ö.1240/1824)'nin halifelerinden Mirza Rahimullah Azimabâdi (ö.1260/1844)'nin teşvik ve yönlendirmesiyle Hindistan'a gitmeğe karar vermiştir. (En-Necdi, 1310: 54; el-Bağdadi, 1310: 34) Uzun ve meşakkatli bir yolculuğun ardından Hindistan'a ulaşan

Mevlânâ Hâlid, Şah Abdullah Dihlevî'nin huzuruna çıkarak ona ıntisap etmiştir. Mevlânâ Hâlid yaklaşık bir yıl devam eden tasavvufî eğitimin sonunda Şah Abdullah Dihlevî'den Nakşibendiyye, Kadiriyye, Kübreviyye, Sühreverdiyye ve Çiştîyye olmak üzere beş tarikattan icâzet almıştır. (Müderriş, 2011: I, 26)

Tarikat icâzeti aldıktan sonra memleketi Süleymaniyye'ye dönen Mevlânâ Hâlid'in, Nakşibendî şeyhi olarak irşada başlamasıyla beraber Süleymaniyye'de etkin olan Kadiri tarikatı mensupları ve diğer bazı kişilerin muhalefetiyle karşılaşmıştır (Müderriş, 2011: I, 28-29). Bu muhalefet onun önce Bağdat'a bilahare Şam'a gidip yerleşmesine sebep olmuştur. Mevlânâ Hâlid Şam'da beş yıl devam eden irşad hayatının sonunda 1242/1827'de taun salgınında vefat etmiş ve Kasyun tepesine defnedilmiştir. (Haydarî, 1292: 37; Müderriş, 2011: I, 43-44)

Mevlânâ Hâlid'in kurduğu tarikat adına nispetle Halidiyye olarak adlandırılmıştır (el-Bağdadî, 1310: 1-3; Haydarî, 1292: 3; BOA, 1243: HAT, dosya no: 734, gömlek no: 34812). Şah Abdullah Dihlevî (ö.1240/1824), tarikat icâzeti verdiği Molla Hâlid'e "Mevlânâ" lakabıyla hitap etmiş (İcâzetnâme-i Mevlânâ Hâlid, Süleymaniye Kütüphanesi, H. Hayri-H. Abdullah nr. 56) ve o günden sonra Mevlânâ Hâlid adıyla anılmaya başlamıştır. Mevlânâ Hâlid, yaşadığı bölgeye nispetle Şhrezûrî (en-Necdî, 1310: 17; el-Bağdadî: 29; Haydarî, 1292: 2) ve Osmanlı devlet ricaliyle tanışma fırsatı bulduğu ve tarikatının ciddi gelişme gösterdiği Bağdat şehrine nispetle de Bağdadî nisbesiyle anılmıştır. (BOA, 1244: HAT, dosya no: 734, gömlek no: 34837).

Mevlânâ Hâlid'in, Batı Asya ve Ortadoğu bölgesinde bulunan onlarca tanınmış Nakşibendî-Müceddidî şeyhi arasından sıyrılıp ayrı bir kol oluşturabilecek kadar etkili olmasının dinî, siyasi ve toplumsal birçok sebepleri sayılabilir. Biz tebliğ konumuzun çerçevesinin dışına çıkmamak için bunlar üzerinde durmayacağız. Fakat şunu hatırlatmak gerekir ki, Hâlidî tarikat geleneğinin oluşmasında, ondokuzuncu asrın genel siyasi ve toplumsal şartlarının yanı sıra, Mevlânâ Hâlid'in yetişme tarzı, şahsî özellikleri ve karizmatik yapısının bunda etkili olduğunu söyleyebiliriz.

Nakşibendî-Müceddidî tarikatını temsil eden ve dinamik bir tasavvufî yapılanma olan Hâlidiliğin, Ortadoğu'da yayıldığı farklı coğrafya ve kültürler içerisinde değişmeyen en önemli özelliğinin toplumu harekete geçiren siyasi bakış açısı ve dinamizmi olduğunu söyleyebiliriz. Irak'tan Kafkasya'ya, İran'dan Balkanlara kadar uzanan geniş bir coğrafyada, siyasi ve toplumsal değişim, dönüşüm ve hareketliliğin çekirdek kadrosunu oluşturan, yönlendiren yahut muhalefet edenler genelde Hâlidî mensupları olmuşlardır.

Hâlidiliğin Ortadoğu'da yaygınlaşmasında etkili olan başlıca faktörlerden biri, Osmanlı döneminde zaman zaman birbiriyle çatışan iki kadim kurum olan medrese ve tekkeyi aynı çatı altında tevhit ederek hizmet etmiş olmasıdır. Mevlânâ Hâlid'in bu hizmet tarzı, ilmi çevreler yanında halk arasında da ciddi destek bulmuş, medrese ile tekke mensupları tek bir çatı altında birlikte faaliyetlerini yürütmüşlerdir. Hâlidilik daha çok devlet ricali ve ilmiye sınıfı arasında yaygınlaştığından ilmiye sınıfının tarikatı olarak da tanınmıştır (Memiş, 2000: 305).

Başta Mevlânâ Hâlid olmak üzere Ehl-i sünnet itikadına sahip olan ve sünnete ittibâ ile bidatlere karşı mücadeleyi kendilerine şiar edinen Hâlidî mensupları, dinin zahiri ahkâmına uyulması hususunda azami hassasiyet göstermişlerdir. İslâm ahkâmının toplumsal alanda tatbiki ve sünnetin ihyası ile bu hususlarda devlet ricali ve ilmiye sınıfının

harekete geçirilmesi ve uyarılması, Hâlidilikte önemle üzerinde durulan hususlar olmuştur.

Hâlidilikte ilim icâzeti olmayan müritlere hilâfet görevi verilmemiştir. İlim ile tasavvuf, medrese ile tekke hizmetlerini birlikte yürüten Hâlidî şeyhlerinin müftülük, kadılık gibi görevler dahil devlet hizmetinde bulunmaktan kaçınmaları şiddetle tavsiye edilmiştir. Bu kural Hâlidî tarikat geleneğinin önemli bir esasıdır. Mevlânâ Hâlid'in üzerinde hilâfet görevi varken Bağdat müftülüğünü kabul eden Şeyh Ubeydullah Haydarî'yi sert bir dille uyardığı bilahare irşad görevini üzerinden alıp başka bir Hâlidî şeyhine verdiği bilinmektedir (Müserriş, I, 281-282, 310-311, 320).

Mevlânâ Hâlid'in divan'ında yer alan çok sayıda beyit onun Müceddidiler gibi vahdet-i şühûd'u değil vahdet-i vücûd düşüncesini benimsediğini ortaya koymaktadır (Kavak, 2009: 512-524). Şam'da Muhammed b. Muhammed el-Hânî (ö.1316/1898), Siirt'te Şeyh Muhammed Hazin Fîrsafî (ö.1308/1890), İstanbul'da Muhammed Es'ad Erbilî (ö.1931) gibi Hâlidî şeyhlerinde de vahdet-i vücûd düşüncesinin sürdürüldüğü görülmektedir. (el-Hânî, 2009: 277-278; Aydın, s. 50; Göktaş, 2008: s. 427-445).

Hâlidilikte tarikat şeriata ulaştıran bir yol, bir araç olarak görülmüş, bu hususta farklı düşüncelere meyledilmesi kesin bir dille reddedilmiştir (Müderriş, 2009: I, 189) Bu arada harikulade hallerin değil, insanları Hakk'a ve sünnetin ihyasına çağırıp sirat-ı müstakim üzere bulunmanın gerçek kerâmet olduğunu ifade edilmiştir (Müderriş, 2011: I, 274).

Hâlidiler, İslâm âleminin birliği için siyasi iradenin güçlü olması gerektiğine inandıklarından, hilâfet payesini üzerinde taşıyan Osmanlı padişahlarına bağlı kalmış ve cihad çağrılarına icâbet etmişlerdir (Gündüz, 220-222; Erel, 1961: 123-145). Mevlânâ Hâlid'in Osmanlı padişahına her hatmede duâ edilmesini tarikatın temel bir uygulaması haline getirmesi (Sahib, 1334: 79) bu açıdan dikkat çekicidir.

2. Alvarlı Efe'nin Nakşibendi-Hâlidî Tarikatına İntisabı

Alvarlı Efe'nin Hâlidîlerle ilk tanışması Bitlis'te bulunan Küfrevî Tekkesi'nde postnişin olan Şeyh Muhammed Küfrevî'yi ziyaretiyle başlar. 1307/1889'da babası Hoca Hüseyin Efendi ile gerçekleşen bu ziyaret onun Hâlidî tarikat geleneğini öğrenmesine ve bir ömür boyu devam edecek tasavvufî neşvesine kaynaklık etmiştir. Alvarlı Efe, Bitlis'e gidişi ve orada bulunan Hâlidî şeyhi Muhammed Pîr-i Küfrevî ile tanışmasını bir şiirinde şöyle anlatmaktadır:

*Bin üçyüz yedide oldum revâne
Erişdim ravza-i dârü'l-emâne*

*Cibân gülzâr içinde bir gül-i ter
O şehr-i Bitlis idi verd-i ahmer*

.....
Cenâb-ı Küfrevî zât-ı mukaddes

Karargâh eylemiş mürşid-i akdes (Lutfi, 2011: 582-584).

Muhammed Küfrevî'den hilâfet aldıktan sonra babasıyla birlikte Hasankale'ye dönen ve burada Hâlidî neşvesini sürdüren Alvarlı Efe, zaman zaman Küfrevî Tekkesi'ne giderek şeyhini ziyaret etmiştir. Bu ziyaretlerinden birinde Muhammed Küfrevî'den izin alarak Tillo(Aydınlar)'da bulunan İsmail Fakirullah'ın torunlarından Şeyh Nur

Hamza(ö.1310/1893)'yı ziyaret etmiş ve ondan Kadiri tarikatı icâzeti almıştır (Kutlu, 2006: 61) Böylece Alvarlı Efe, hem Nakşibendî-Hâlidî hem de Kadiri tarikatının silsilelerine dâhil olmuştur.

Alvarlı Efe'nin Nakşibendî-Hâlidî Tarikat Silsilesi

Hulâsatü'l-hakâyık adlı şiirlerinin toplandığı eserin başında Alvarlı Efe'nin silsilenâmesi bulunmaktadır. Bu silsilenin en dikkat çeken yönlerinden biri, Mevlânâ Hâlid'in divanında yer alan münâcât'ın (Bağdadî, 1260/1844: 90) ilk beytiyle başlamış olmasıdır. Münâcât'ın Farsça orijinal beyti şöyledir:

خداوندا بحق اسم اعظم

بنور سيد اولاد آدم

"Ey Allahım! İsm-i A'zâm hürmetine, âdemoğullarının efendisi(olan Muhammed Mustafa)'nın nurunun hürmetine," (Kavak, 2009: 555).

Alvarlı Efe divanında yer alan silsiledeki ilk beyit ise şöyledir:

Hudâvendâ be-hakk-ı ism-i Âzam

Be-nûr-i seyyid-i evlâd-ı Âdem (Lutfi, 2011: 47).

Silsilenâmenin bir diğer dikkat çeken yönü ise, Anadolu'daki Hâlidî silsilelerinin Hz. Ebû Bekir'e dayanmasına rağmen Efe'nin verdiği silsilede Hz. Peygamberden sonra Hz. Ali gelmesi, Hz. Ebû Bekir ile Selman-ı Farisî arasında Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın adlarının yer almasıdır. (Lutfi, 2011: 47).

Efe, silsilede Nakşibendî sâdâtını sırayla sayarken, Mevlânâ Hâlid'i zamanın müceddidi olarak nitelemiştir. (Lutfi, 2011: 49):

Müceddid-i zaman Hazret-i Hâlid

Hidâyet güneşidir fayz-i câvid

Mevlânâ Hâlid'den sonra "Velâyetde makâmı müntehâ" diye nitelediği Seyyid Taha Hakkârî (ö.1269/1853)'yi de zikretmiştir (Lutfi, 2011: 50).

Muallâ-yı himem Seyyid Tâhâ 'dır

Velâyetde makâmı müntehâdır

Silsilenâmede dikkat çeken diğer bir husus şeyhine duyduğu saygıyı onun çocuklarına da göstermesi ve kendi adını Muhammed Küfrevî'den sonra değil çocuklarından sonra zikretmesidir (Lutfi, 2011: 50).

Muhammed Küfrevî küñûz-i himmet

Bu ümmete delil Hâdi-i rahmet

Anın ferzendi Abdülhâdi Şah'dır

Velâyet rütbesinde âli câbdır

Diğer ferzendi Abdülbakî cânân

Reşâdet tahtına oldu o sultân

Şeyb Nesîm'dir nesîm-i hidâyet

Mir 'ât-ı ceddidir bâb-ı saâdet

*Şeyh Yûsuf-i Kôdî nur -feşândır
Meyân-ı evliyâda âlî-şândır*

*Gedâî Şeyh Huseyn ol nûr cemâle
Şehâdetle erûp Hakk'a visâle*

*Muhammed Lutfi'dir bâb-ı tecellâ
Meyân-ı evliyâ kadri muallâ*

Silsile'de Şah-ı Nakşibend'den hemen sonra Nakşibendî tarikatı dışındaki diğer büyük Sünnî tarikatların pîrlerinin adına yer vermesi de dîkat çekicidir (Lutfi, 2011: 50, 51). Silsilede Mevlânâ Hâlid'in Dihlevî'den aldığı hilâfetnâmesinde yer alan beş Sünnî tarikat yanında Rufâilîğin piri Ahmed-i Rufâî'nin de adına yer vermiştir. (Lutfi, 2011: 51).

*Sâdât-ı Nakşibendî'ler mukaddes
İde esrârlarını Allah akdes*

*Sâdât-ı Kâdirî'ler hurşîd-i himmet
Anın dervişlerine kul muhabbet*

*Ricâl-i Sübilverdî'ler münevver
Olup râh-ı hidâyetde mutabher*

*Muallâdır gürûb-i Kübrevî'ler
Kemâliyle makâm-ı m ânevîler*

*Tarik-ı Çeşti'de sâlik olanlar
Bi-emrillâh hidâyeti bulanlar*

*Kerâmet güneşi Pîr-i Rufâî
Hidâyet râhına oldu o râî*

3. Alvarlı Efe'de Hâlidîliğin İzleri

Yukarıda bir kısım hususiyetlerine değindiğimiz Hâlidî tarikat geleneğinin esaslarından Alvarlı Efe'nin irşad hayatında belirgin olarak ortaya çıkanlara kısaca değinelim.

3.1. Sünnete İttiba ve Bidatlerden Kaçınmak

Sünnete ittibayı en büyük saadet ve sonsuz bir devlet olarak telakki eden Mevlânâ Hâlid'in (Sahib, 1334: 138), mektûbâtında da özellikle bu hususu vurguladığı görülmektedir. Ona göre sünnete ittiba yüz keşf ve kerâmetten daha iyidir (Müderres, 2011: I, 210). İşte Mevlânâ Hâlid'in sünnete itiba hususundaki bu tavrı ile toplumda meydana getirdiği İslamî hassasiyet bid'atlerle mücadele konusunda da aynen devam etmiştir. Şam'a gittikten sonra orada bid'atlerin yaygın oluşundan şikâyet edışı ve mücadele için gayret ettiğini ifade etmesi (Müderres, 2011, I, 305), bu hususta Hâlidîler arasında bir hassasiyetin meydana gelmesine yol açmıştır. Mevlânâ Hâlid'den sonra da halifeleri sünnete ittiba ve bid'atlerden kaçınma konusunda bulundukları bölgelerde benzer davranışlar sergilemişlerdir.

Alvarlı Efe de sünnete ittiba ve bid'atlerden kaçınmak hususunda Hâlidî mensuplarının bu genel tavrını devam ettirmiştir. Yaşadığı toplumda Müslümanların Hz. Peygamber'in sünnetine gereken önemi vermemeleri ve bu nedenle artan bid'atlerden şikâyet etmiştir:

*Kitâba sünnete yok bizde rağbet
Cenâb-ı Mevlâ'ya var mı muhabbet
Hevâ-yı nefsinde tâbi'î şehvet
Aceb Allah bizi kabul eder mi* (Lutfî, 2011: 517)

*Muhammed ümmeti böyle olursa
Kitabsız sünnetsiz hâlden kalırsa
Nefs ü hevâsıyla bir yol bulursa
Her bir şeye Kâdir Sultan'e bir bak* (Lutfî, 2011: 298)

*Din yolunu seddettiller
Bid'atları medbettiller
Ahl-i hakkı reddettiller
Yetmez mi bu noksan bize*

.....
*Bir dâm-ı dîn oldu güşâd
Bid'atları kıldı âbâd
Girdi kulûbdan itikâd
Yetmez mi bu noksan bize* (Lutfî, 2011: 439)

3.2. Şeriatın Zahiri Ahkâmına Uymak

Hâlidilikte tarikat mensuplarının şeriatın zahiri ahkâmına riâyet etmeleri konusunda hassas davranmaları hasseten istenen bir husustur. Hâlidî şeyhlerinin, tarikata yeni girecek taliplerden intisap sırasında şeriatın ahkâmına uymaları konusunda söz aldıkları bilinmektedir (el-Hânî, 1303: 41). Alvarlı Efe bu hususu şöyle hatırlatır (Lutfî, 2011: 605).

*Kitâb'ı Sünnet'i tasdik ettin mi
Helâli barâmı tefrik ettin mi
Her umûrun şer'a tatbik ettin mi
Tuttun mu dünyâda râb-i Rahmân'ı*

Alvarlı Efe müritlerin, şeriatın zahiri hükümleriyle amel etmedikçe tasavvufî eğitimlerinde ilerleme kaydedemeyecekleri ve kemâle eremeyeceklerine işâret etmektedir (Lutfî, 2011: 443).

*Ol merd-i kâmil
Şer' ile âmil
Olasın kâil
Âlem-i aşka*

*Ervel şeriat
Bilmek mârifet
Dutmak tarik
Âlem-i aşka*

3.3. Sünnet'in İhyası Hususunda Devlet Ricali ve Âlimlerin Sorumluluğu

Hâlidiler, İslâm ahkâmının toplumda uygulanması ve sünnetin ihyası hususunda kendilerini sorumlu görürler. Bu nedenle bahse konu hususlarda devlet ricali ve ilmiye sınıfını harekete geçirmeyi de bir görev bilirler. Alvarlı Efe'de de bu sorumluluk hissi görülmektedir. Alvarlı Efe, onlarca beytinde, İslâm âlemindeki bu yozlaşma ile Müslümanların İslâm'ın özünden uzaklaşıp dünyevileştiklerini dile getirerek, öze dönüş hususunda âlimlerin büyük sorumluluklarının bulunduğunu ve bunun hesabını Allah'a veremeyeceklerini belirtir. (Lutfi, 2011: 604).

*Ulemâyı bir bir arar tararlar
Emrullahı söyledin mi sorarlar
Câbili âlime şâhid dutarlar
Size dediler mi emr ü fermânı*

*Ulemâ enbiyâ ümenâsıdır
Ümerâ kitâbın hudemâsıdır
Biri yekdiğerin şürekâsıdır
Etmeye hiçbirini hakki kitmânı*

*Emr olur âmirler gelür buzûra
Kitâb ile hükmettiz mi umura
İsbâtın şâhidin getir buzûra
Şeriate etmedizse noksânı*

*Olmuşdüz kullara dünyâda âmir
Var idi elinde kitâb-ı münîr
İmân İslâm ile kalbin müstenîr
Kur'ân ile yürüdüñ mü fermânı*

*Adl ü merhametle oldun mu âmil
İcrâ-i şeriat sa'yinde kâmil
Kitâbullah her bir umûra şâmil
Muktedâ ettin mi ilm ü irfânı*

Alvarlı Efe, toplumda İslâmî hassasiyetin zayıfladığını ifade ederek sünnetin yeniden ihyası için teşvik eder.

*Kul oldular âmirlere
Buğz etdiler fakirlere
Doldu sivâ zamirlere
Yetmez mi bu noksan bize*

*Sünnet-i Ahmed nerededir
Şer-i Muhammed nerededir
Kur 'ân-ı Ehad nerededir
Yetmez mi bu noksan bize (Lutfi, 2011: 440)*

Alvarlı Efe, Kur'ân okumanın ve öğretmenin yasaklandığı ve âlimlerle dindar

insanlara baskı uygulandığı yıllarda dönemin idarecilerinin bu baskılarına karşı susmamış ve şiirleriyle tepkisini dile getirmiştir (Kutlu, 2006: 90) Bu dönemi eleştiren şiirlerinden bir dördüğü şöyledir:

*Belâ-yı girdâbın devrini bir gör
Bu devr-i âlemin katresi değil
Haccâc-ı Zâlim'in cevri bir gör
Bugünkü bu zulmün zerresi değil* (Lutfi, 2011: 309)

3.4. Şeriat ve Tarikat Konusundaki Görüşü

Hâlidî tarikat geleneğinde şeriat ve tarikat birbirini tamamlayan iki temel kavramdır. Mevlânâ Hâlid'in "Bizim büyüklerimize göre tarikat, şeriate kavuşmak ve onu yaşayabilmek içindir. Şeriatsız tarikat, mülhidlik ve zındıklıktır" (Müderres, 2011: I, 189) sözü Hâlidîlerin referans noktalarından biridir.

Alvarlı Efe de, şeriat ve tarikatın birbirini tamamladığı bir yaşam biçiminin ancak Allah'a ulaştırabileceği ve cennete girmeye vesile olacağını ifade eder:

*Şeriatle olan dinine mâlik
İlm ü hayâ ile dutan mesâlik*

*Allah ile olan olur mu hâlik
Emr-i tarikatle giden bir sâlik*

*Giderim cennete iki bir yokdur
Husn-i zannım Hâlik'uma pek çokdur* (Lutfi, 2011: 159)

Yine Alvarlı Efe, şeriatın terki ve tarikatın reddi durumunda hakikate ulaşamayacağını belirtir:

*Terk edersen şeriatı reddedersen tarikati
Bulamazsın hakikati Lutfi îmânın incinir* (Lutfi, 2011: 241)

3.5. Medrese ve Tekke Faaliyetlerinin Birlikte Yürütülmesi

Alvarlı Efe, Hâlidî geleneğine uyarak ilim ve irşad faaliyetlerini birlikte yürütmüştür. Alvar Köyü'nde yıllarca yürüttüğü ilim ve irşad hizmetlerine 1939'da hastalığı sebebiyle gittiği Erzurum'da devam etmiştir. O, 1939 yılından vefat ettiği 1956'ya kadar, Erzurum'da kendisinden ders almak isteyen ilim talebelerine yardımcı olmuş, eğitimleriyle ilgilenmiş ve okumaya teşvik etmiştir. Yukarıda bahsedilen tarihler arasında Erzurum'un içinde ve dışında yetişen tanınmış vaiz ve müderrisler, Alvarlı Efe'nin rahle-i tedrisinden geçmişlerdir (Kutlu, 2006: 81).

3.6. Devlet Kurumlarında Görev Almaktan Kaçınmak

Mevlânâ Hâlid kendisi devletin herhangi bir kurumunda vazife almadığı gibi halifelerinin de almasını uygun görmemiştir. Bu amaçla Bağdat başta olmak üzere tasavvufî eğitiminden geçtiği ve toplum içerisinde yüksek ilmi payelere sahip oldukları halde sırf müftülük ve kadılık hizmetlerini yürüttükleri için bazı mensuplarını irşatla görevlendirmemiştir. Bağdat'ta Haydarî ailesine mensup bazı şahsiyetler ile Basra kadılığı yapan aynı aileden Abdülkadir Haydarî'ye ve Şam'da Şafii müftüsü olarak görev yapan

Mevlânâ Hâlid'in kayınbiraderi Şeyh Ömer Gazzî'ye hilafet görevi verilmediği bilinmektedir (Müderres, 2009: I, 295-296 ; el-Hânî, 2009: 327).

Avırlı Efe'nin de Rusların Erzurum'dan çekilmesinin ardından döndüğü Hasankale'de kendisine müftülük görevi teklif edilmiş fakat o bu görevi kabul etmemiş, (Kutlu, 2006: 65). Alvar Köyü'ne gidip ilim ve irşad hizmetlerini yürütmüştür.

3.7. Osmanlı Padişahına Bağlılık

Hâlidî tarikat geleneğinin siyasi ve toplumsal alanda en çok öne çıkan özelliklerinden biri Osmanlı padişahına bağlılıklarıdır. İslâm birliğinin sağlanması ve Müslümanların korunması için hilâfet payesine sahip olan Osmanlı sultanlarına destek verdiklerini dile getiren Mevlânâ Hâlid'in (Sahib, 1334: 79) bu tavrı, bütün Hâlidî halifeleri için emir niteliğinde bir tarikat erkânı olarak algılanmıştır.

Sultan Reşat'ın tahtta bulunduğu 1914 tarihinde Şeyhülislâm Hayri Efendi ve yirmi dokuz âlimin mührünü taşıyan Cihad-ı Ekber beyannâme ve fetvasına (İlmiye Salnâmesi, 1334: 640; Akkor, 2012: 18) olumlu cevap verenler içerisinde Hâlidî şeyhlerinin de bulunduğu bilinmektedir. İşte Alvarlı Efe'nin, I. Dünya Savaşı yıllarında Erzurum'u işgale yeltenen Ruslara karşı (Okçu, 2001: 170) etrafına toplayabildiği gönüllülerle beraber silahlı mücadeleye girişmesinde (Kıyıcı, 1988: 552) milli mücadele ruhu kadar Hâlidî tarikat geleneğinin Osmanlı padişahına bağlılığı şart koşan tavrının da etkisi olduğu söylenebilir.

Sonuç

Hâlidilik, Nakşibendî-Müceddidî tarikatının devamı olarak XIX. asrın ilk çeyreğinde ortaya çıkmış tasavvufî bir harekettir. Mevlânâ Hâlid'e nispetle bu adla anılmıştır. Mevlânâ Hâlid'in on altı yıl süren irşad hayatındaki ilmi ve tasavvufî hizmetleri sırasında ortaya koyduğu prensipler ve uygulamalar, Hâlidî tarikat geleneğinin de temelini oluşturmuştur.

Irak'ta ortaya çıktıktan sonra Osmanlı topraklarında hızlı bir gelişme kaydeden Hâlidilik, Uzakdoğu'da Malezya ve Endonezya'ya kadar ulaşma imkânı bulmuştur. Tarikatın yoğun olarak faaliyet yürüttüğü bölgelerden biri olan Anadolu'da görev yapan Alvarlı Muhammed Lutfî Efe, XX. asrın ilk yarısında Erzurum ve çevresinde Hâlidî tarikat geleneğini devam ettiren önemli şahsiyetlerden biridir.

1891'de Bitlis'te mukim Hâlidî şeyhlerinden Muhammed Küfrevî'den tarikat icazeti alan Alvarlı Efe, vefatına kadar Hâlidî tasavvuf geleneğine bağlılığını sürdürmüştür. Alvarlı Efe, bir Hâlidî halifesi olarak Erzurum'da ilim ve irşad faaliyetlerini bir arada yürütmüş, Hz. Peygamber'in sünnetine uyulması ve bid'atlerden kaçınılması hususunda hassas davranmıştır. İslâm algısında meydana gelen yozlaşma ve dinin zahiri emirlerinin yerine getirilmesi hususlarında Müslümanların gevşek tavrını eleştirerek toplumda sünnetin yeniden ihyası için çaba sarf etmiştir.

Kaynakça

- Akgündüz, M. (2004). Osmanlı Medreseleri. İstanbul: Beyan Yay.
- Akkor, M. (2012). "Dini Bir Müessesenin Sonu: Hilafetin İlgası". International Journal of History, Volume: 4/1.
- Aydın, V. (Tsz.). Hayatı's-şeyh Muhammed el-Hazini'l-Firsâfi ve menâkibuhu. İstanbul.
- Demirci, M. (1997). "Hakikat-ı Muhammediyye". DİA, İstanbul.
- el-Bağdâdî, Muhammed b. Süleyman (1310). el-Hadikatü'n-nediyye fi âdâbbi't-tarikati'n-Nakşbendiyye ve'l-behçeti'l-Hâlidîyye (Asfa'l-mevârid adlı eserin kenarında bulunmaktadır). Mısır: el-Matbaatü'l-İlmiyye.
- el-Hânî, Abdülmecid (2009). el-Hadâiku'l-verdiyye fi Hakâiki Ecillâi'n-Nakşbendiyye. Erbil: Matbaatu Ârâs.
- el-Hânî, Muhammed b. Abdilah (1303). el-Behçetü's-seniyye fi âdâbi't-tarikati'-'aliyyeti'l-Hâlidîyyeti'n-Nakşbendiyye. Matbaatu Ahmed Halebi.
- en-Necdî, Osman b. Sind el-Vâilî (1310). Asfa'l-mevârid min silsâli ahvâli'l-imam Hâlid. Mısır: el-Matbaatü'l-İlmiyye.
- Erel, Ş. (1961). Dağıstan ve Dağıstanlılar. İstanbul: İstanbul Matbaası.
- Farsakoğlu, E. A. (2010). "Hâce Muhammed Lutfi Efendi'nin Şiirlerinde İnsan-ı Kâmil". Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Klasik Türk Edebiyatının Kaynakları Özel Sayısı: 15.
- Göktaş, V. (2008). "Es'ad Efendi ve Tevhit Risâlesi'ndeki Vahdet-i Vücûd Görüşü". Tasavvuf, İbnü'l-Arabî Özel Sayısı: 21.
- Gündüz, İ. (Ts.). Osmanlılarda Devlet-Tekke Münasebetleri. Ankara: Seha Neşriyat.
- Haydarî, İbrahim Fasîh (1292). el-Mecdu't-tâlid fi menâkibi's-Şeyh Hâlid. İstanbul: Matbaatu'l-Âmire.
- Kavak, A. (2009). Divan-ı Mevlânâ Hâlid-i Bağdadi. Konya: Ensar Yayıncılık.
- Kıyıcı, S. (1988). "Alvarlı Muhammed Lutfi Efendi". DİA, İstanbul.
- Komisyon. (1996). Sahabe'den Günümüze Allah Dostları. İstanbul: Şûle Yay.
- Kutlu, H. (2006). Hâce Muhammed Lutfi Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri. İstanbul: Damla Yay.
- Lutfi, Hâce Muhammed (2011). Hulâsatü'l-hakâyık ve Mektûbât-ı Hâce Muhammed Lutfi. İstanbul: Damla Yay.
- Memiş, A. (2000). Hâlidî Bağdâdî ve Anadolu'da Hâlidilik. İstanbul: Kitabevi.

- Mevlânâ Hâlid-i Bağdadî (1260/1844). Divan. İstanbul.
- Müderres, A. (2011). Yâd-ı Merdân. Hevler: Çaphâne-i Ârîs.
- Nicholson, R. (2004). Sûfiler, Tasavvufun Menşei Problemi. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Okçu, Y. (2001). Türk-Rus Mücadelesi. Ankara: Berikan Yay.
- Sahib, Muhammed Es'ad (1334). Buğyetü'l-vâcid fi Mektûbâtı Hazret-i Mevlânâ Hâlid. Dimaşk: Matbaatu't-terakkî.
- Sarıkaya, M. S. (1998). "Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Dini Tarikat ve Cemaatlerin Toplumdaki Yeri". Isparta: SDU Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 3.
- Yanyavî, İsmet Garibullah (ts.), Risâle-i Kudsiyye. İstanbul.
- Zengin, S. Z. (2002). II. Meşrutiyette Medreseler ve Din Eğitimi. Ankara: Akçağ Yay.
- Arşiv belgeleri
- BOA (1243). HAT, dosya no: 734, gömlek no: 34812.
- BOA (1244). HAT, dosya no: 734, gömlek no: 34837.